

DE STÆRKE DRIKKES HISTORIE I GRØNLAND

Af mag. scient. *George Nellemann*

Hvornår begynder spiritus'ens historie i Grønland? Strengt taget kan dette spørgsmål besvares på tre måder, hvis man betragter de tre befolkningsgrupper, nordboer, eskimoer og „udsendte“ hver for sig. Dette er der dog ikke megen mening i at gøre, da man må formode, at såvel Erik den Røde som Hans Egede havde forsyninger af øl med sig, da de kom til landet. At det var de „udsendte“, der bragte alkoholdrikkene til Grønland i sidste omgang er klart, men derimod ved vi intet om, hvorvidt nordboerne lærte brygningen fra sig, således at der engang har eksisteret en ældre grønlandsk (eskimoisk) øl-tradition, som senere er uddød af mangel på råmaterialer. Dette er muligt, men næppe sandsynligt.

Når jeg tager det spørgsmål op, hvornår spiritus'ens historie begyndte i Grønland, er det alkoholnydelsen i den grønlandske befolkning, jeg vil beskæftige mig med, og jeg gør det bl. a., fordi det er en almindelig misforståelse, at det er for ganske nylig, at sluserne er åbnet, og at den grønlandske befolkning var uforberedt på alkoholnydelsens virkninger.

Almindeligvis går man ud fra, at den grønlandske befolkning ikke havde adgang til spiritus i kolonisationens første tid. Dette er også rigtigt i teorien, for så vidt som det var forbudt at sælge alkoholholdige drikkevarer og råmaterialer til fremstilling af sådanne indtil 1929. Dette er dog en rent teoretisk betragtning. Man kan ikke skrive historie på grundlag af efterladte regler og forordninger, da disse kun fortæller, at sådanne regler blev indført. Skal man vide noget om de faktiske forhold, må man gå til de kilder, der beskriver livet, som det blev levet, og ikke som øvrigheden ønskede, at det skulle leves.

Kaster man et blik på Grønlands historie, som den aftegner sig såvel i regler og love som i dagbøger, rejsebeskrivelser og indberetninger, vil man finde, at den grønlandske befolkning allerede på et meget tidligt tidspunkt stiftede bekendtskab med alkoholen, omend der ikke var tale om større eller regelmæssige forsyninger.

Allerede før den danske kolonisation og mission satte ind, blev de grønlandske kyster jævnlige besøgt af bl. a. hollandske hvalfangere, der foruden hvalfangst også drev handel. Denne handel synes at have haft form af markeder, på hvilke befolk-

ningen hver sommer mødte de udefra kommende handelsfolk, og der er gode grunde til at antage, at der ved disse lejligheder blev udskænket stærke drikke, som det på den tid (i det 17. århundrede) var almindeligt, når europæiske handlende mødte koloniområdernes befolkninger.

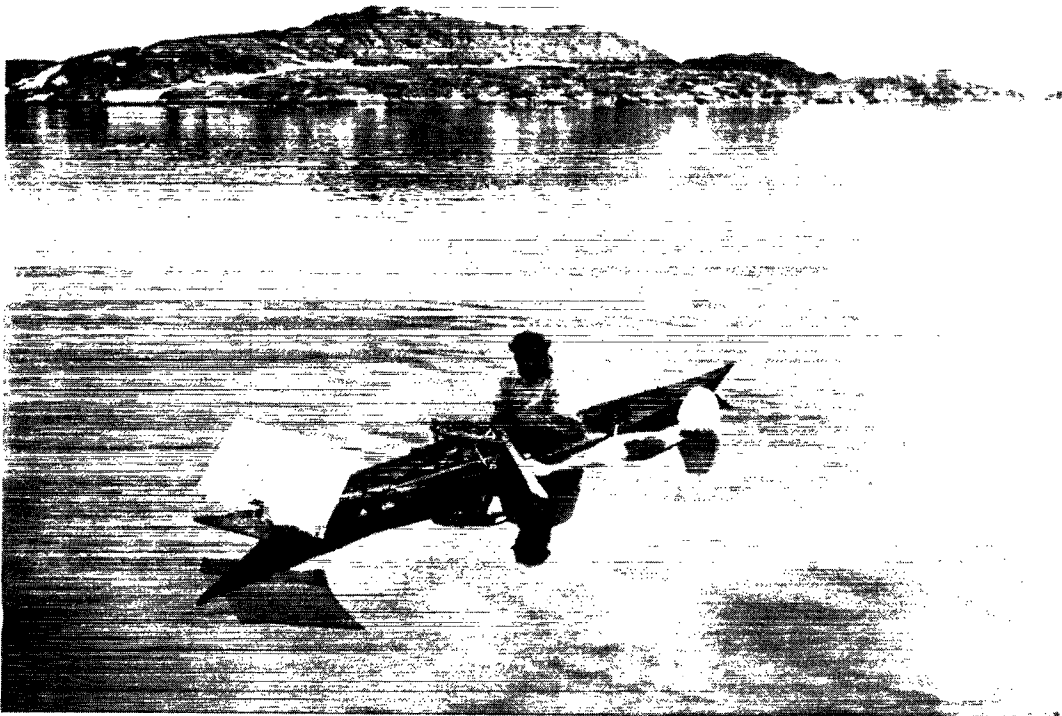
De fremmede skibes snighandel på den grønlandske kyst voldte i kolonisationens første tid den danske handel og mission store kvaler, idet den begrænsede de danskes andel i de værdifulde grønlandske produkter. I hvilket omfang spiritus indgik i denne handel, ved man ikke, men det er nærliggende at antage, at denne vare var repræsenteret. De gamle inspektørindberetninger fra Nordgrønland siger et og andet om denne handel. F. eks. hedder det i en indberetning fra 1870'erne: „Skibenes ulykkelige Brændevin lokker alting fra vore Grønlændere, indtil Pelsen af Kroppen, hindrer deres fangst og stifte Uorden blandt dem.“

I den danske kolonisations første tid synes der ikke at være ført nogen bevidst spirituspolitik. Allerede Hans Egede (1741), at „vores Drank er de ikke meget for; dog har nogle af dem, som en tid lang har opholdt sig iblandt os, lært at drikke Viin og Brændeviin godt nok, og ikke forsmædet det, naar det er bleven dennem tilbuden.“ Hans Egede fremstiller det dog ikke som et problem, at spiritus'en er ved at vinde indpas, og det synes først at være omkring 1780, man bliver bange for, hvad alkoholen kan medføre. Således hedder det i *Reglement for overvintrende hvalfangere af 27. juli 1782*, at skibene skal efterses omhyggeligt: „paa det hverken Brændeviin eller Rum bliver bragt til Grønland.“

Med *Instruksen af 1782* indføres der forbud mod at drikke landets indbyggere berusede med øl eller anden stærk drik. Især understreges det, at man ikke må give brændevin til grønlændere (1. post paragraf 3 c.).

Som det vil fremgå af det følgende, er der gennem tiderne udstedt forordninger om spiritusudlevering, der viser en tendens henimod ophævelse af 1782-instruksens totale forbud, sluttende med ophævelsen af alle restriktioner ved *Statsministeriets bekendtgørelse af 15. december 1954*. Om disse forordninger gælder det, som omtalt i indledningen, at man kun kender deres ordlyd, og ikke den praksis, der blev fulgt i Grønland. Ser man på de andre historiske kilder, får man dog et tydeligt indtryk af, at de fastsatte regler ikke blev alt for strengt overholdt.

I tiden lige efter 1782 indtræder der en periode med hyppige forbindelser mellem den grønlandske befolkning og udenlandske hvalfangerskibe, især engelske og skotske. Denne forbindelse har ganske vist ikke været intens langs hele vestkysten, men i nogle områder synes der at have været livligt samkvem og en ikke ubetydelig brændevinshandel og -udskænkning. En del af de ældre kilder, især de nævnte „indberetninger“ fra inspektørene for Nordgrønland, der sad i Godhavn, omtaler denne brændevinshandel som meget skadelig og uheldig. Det nævnes heri, at befolkningen sæl-

Det varede 233 år før grundstammen i den grønlandske befolkning, de frie erhververe, fik samme spiritusrettigheder som »de ansatte«.

Foto: G. N. 1958

ger klæder og fangst for at skaffe brændevin, og at adskillige fangere er omkommet, når de har været på vej hjem i kajak fra fremmede hvalfangerskibe, ombord på hvilke de er blevet drukket fulde. Der foreligger fra perioden 1782–1840 en række beretninger om uregelmæssigheder af forskellig art, opstået på grund af de fremmede skibes brændevinshandel: tyverier fra grønlandere begået af fremmede søfolk, indbrud i Handelens pakhuse med det formål at skaffe brændevin, begået af grønlandere, drukneulykker og andre indirekte følger af fuldskab. Det er endda gået så vidt, at folk har drukket sig ihjel. Et sådant tilfælde indtraf 1790, da nogle folk fra et i Diskobugten grundstødte og af mandskabet forladt skib havde taget bl. a. en del brændevin, som de tog med sig til deres sommerfangstplads ved Nordre Strømfjord. En kone havde taget så rigeligt til sig af de stærke varer, „at hun deraf hensov på

stedet“. Dette havde dog til følge, at en mand slog spunsen af tøndens og lod indholdet løbe ud i stranden. Det var imidlertid ikke alene den grønlandske befolkning, der kom galt af sted med de fremmede skibes spiritus. Der findes også i de gamle beretninger oplysninger om skandaler blandt de danske.

Det ville være betydningsfuldt som baggrund for en vurdering af udviklingen, om man havde troværdige oplysninger om tidligere tiders udsendte danskes spiritusforbrug. Der findes enkelte oplysninger, men ikke tilstrækkeligt mange til, at man kan bygge derpå. Således har inspektøren for Sydgrønland, Niels Rosing Bull, i en skrivelse til sin efterfølger bl. a. givet, hvad han kalder „Min Forhaabning om Officerernes Tienstvillighed. Sidste er sagt i Fortroelighed“. Deri kan man se inspektørens vurdering af de steder og det personale, han overlader til sin efterfølger i 1802:

Om assistenten i Julianehåb siger han: „Skal man troe Rygtet, skal han, endskiønt ung, være en Helt ved Flasken og flittigt aflægge den Besøg.“

Om oberassistenten i Godthåb: „kun er det at beklage, at han, som ungt Menneske, ikke har det Herredømme over sig selv at skye Spirituosa. Desværre! han pimper, skiønt hemmelig (naar kan dene Last skiules?).“

Og om Kiøbmanden i Nysukkertoppen: „Hans slette Side er slemt Fylderie . . .“

I denne forbindelse bør også en udtalelse af inspektør Fasting (i en skrivelse fra 1834) citeres: „De fleste som sendes til Grønland er saadanne, som paa Grund af Drikfældighed eller andre Fejl ikke kan klare sig hjemme.“

Sådan mener altså Inspektørerne. Hvor meget man skal lægge i det, er det svært at afgøre. Men lutter afholdsmænd har de næppe været de gamle. At spiritusforbruget synes at have været ret stort sammenlignet med vore dage fremgår af oplysninger om, hvad der blev udsendt; men man må her tage i betragtning, dels at det almindelige forbrug i Danmark dengang var væsentligt større end nu, dels, at man ikke har oplysninger om, hvilken alkoholstyrke den brændevin, der er tale om, har haft.

Som omtalt forbydes det i Instruksen fra 1782 at sælge eller udskænke spiritus til den grønlandske befolkning, og der fastsættes straffe for overtrædelse af dette forbud. Tolkningen af instruksen undergår i tidens løb ændringer, således at den grønlandske befolkning får lettere og lettere adgang til spiritus. Lempelserne omfattede i første omgang de i Handelens tjeneste ansatte. Således resolverede *Det danske Kancelli* allerede 1828, at der for fastansatte grønlændere skulle gælde de samme regler som for det danske mandskab. Det vil sige, at de fastansatte grønlændere som en del af lønnen skulle have en ration af brændevin og malt. Dog var deres maltration, ligesom deres smørration, mindre end den, de danske fik.

Imidlertid blev det fast praksis, at også andre end de ansatte fik udskænket øl og brændevin. Ved siden af den såkaldte *deputatbrændevin*, der uddeltes som en del af

lønnen, fandtes også begrebet *ekstrabrændevin*. Ekstrabrændevinen blev udskænket ved særlige lejligheder, tilsyneladende såvel til ansatte som til andre. Om de særlige lejligheder siges det i de ældre kilder, at det efter reglerne kun skulle være jul og nytår samt kongens og dronningens fødselsdage. Imidlertid blev det tilsyneladende de fleste steder til, at man betragtede alle almanakkens helligdage som særlige lejligheder. Ekstrabrændevin blev også udskænket som belønning og opmuntring ved særlig hårdt arbejde, og som sådant finder man kulbrydning, vandhentning til koloniens ølbrygning o.l. nævnt. Derudover fik postmænd, der besørgede kajakpost, og såvel roere som roerske, der i statens tjeneste havde foretaget bådtransporter, spiritus som opmuntring og belønning.

En særlig slags arbejde, der belønnedes med udskænkning af øl og brændevin, var hvalfangsten. Til de folk, der brandvagede, dvs. holdt udvig efter hvaler, blev der udskænket, og det gik så vidt, at købmændene (kolonibestyrerne) fremsatte ønske om større brændevinstildeling til kolonierne for derved at kunne stimulere interessen for hvalfangsten. Inspektør Holbøll gav i 1830 tilladelse til, at der også udskænkedes brændevin til de grønlandske kvinder, der deltog i hvalfangsten. Da direktionen bebrejdede ham dette, fordi det stred mod Instruksen, svarede han, at denne næsten på ethvert punkt måtte betragtes som forældet.

Om omfanget af disse udskænkninger af ekstrabrændevin ved man, at inspektøren i Godhavn 1829 brugte 240 pottes brændevin og $9\frac{3}{4}$ skæppe malt på den grønlandske befolkning ved juletid, kongens fødselsdag og hvalflænsning. Ved anstrengende arbejde, som f. eks. hvalflænsning, udskænkedes som belønning efter arbejdstids ophør en snaps på $\frac{1}{16}$ pot (ca. 60 cm³) til hver grønlænder, der havde deltaget, og det er sket, i 1847, at selv drenge på 13–14 år har fået deres snaps også.

Udover ekstrabrændevinen blev der også udskænket brændevin som opmuntring for folk, der var roere på tjenesterejser, ligesom det synes at have været almindeligt, at danske gav brændevin til gengæld for leverancer af grønlandsk proviant. At dømme efter beretningerne fra 1800-tallet synes spiritus at være almindelig kendt og skattet. I 1846 omtaler *C. E. Janssen*, at ældre mennesker holder af at beruse sig og derfor søger at afkøbe de yngre deres dram. Om forholdene i 1863 oplyser *Bluhme*, at de i Handelen ansatte fik 2–3 snaps om dagen, og at han under en sommerrejse i konebåd blandt roerskerne kun traf én ung pige, som ikke drak brændevin, når hun kunne få det. Det skal endvidere nævnes, at *Nansen* i 1891 skriver: „De er nu lidenskabelig glade i Brændevin saavel Mænd som Kvinder, ikke fordi det smager godt, betroede de mig ofte, men fordi det er så dejligt at være fuld.“

Den praksis, der således var opstået, blev stadfæstet, om end i modereret form i *Indenrigsministeriets resolution af 5 marts 1878 med senere skrivelse af 27. juni 1884 fra Direktoratet*. Heri fastsættes der rationer, hvorefter:

Kolonibestyrere og dermed ligestillede, inspektører, missionærer og læger får højeste tildeling med $1\frac{2}{3}$ tønne brændevin om året.

Assistenten og volontøren $\frac{2}{3}$ tønne.

Underbetjente, der er udliggere (: udstedsbestyrere) $\frac{1}{2}$ tønne.

Andre underbetjente: $\frac{1}{4}$ tønne.

Underbetjentene kunne dog få udsendt spiritus, såfremt deres foresatte anbefalede dem dertil, og i tilslutning til dette hedder det i skrivelsen:

„Ved Udsendelse af Spirituosa til Underbetjente vil der blive taget særligt Hensyn til, om de paagjældende er udkommet til Landet fra Danmark, eller om han er født og opdraget i Landet; i sidste Tilfælde vil Tilladelsen . . . kun blive givet, naar Omstændighederne særlig tale derfor, og navnlig bør der arbejdes hen til, at Udsendelsen af Spirituosa bortfalder for de Indfødte, der fremtidig antages som Underbetjente.“

Om udskænkningen af ekstrabrændevin indskræpes det, at den kun må finde sted ved særdeles anstrengende arbejde, ligesom udskænkning på bådrejser skal indskrænkes til at blive en speciel opmuntring, når forholdene taler derfor, og ikke ske dagligt.

Om brændevin som en del af festtraktement ved højtidelige lejligheder siges det, at den egentlig helt burde bortfalde, og i alle tilfælde kun udskænkes til mandspersoner over 20 år.

Det understreges, at det er forbudt at sælge brændevin til befolkningen, men i en tilføjelse hedder det: „Som Salg skal det ikke anses, at der til de indfødte udskænkes Spirituosa til Fortæring paa Stedet enten som Gave eller som Godtgørelse for udført Arbejde, for Tilbud om Vildt eller deslige. Men ydes betaling for Arbejde eller Vare helt eller delvis dergjennem, at der gives den Indfødte Spirituosa, som ikke fortæres paa Stedet, er dette at anse som Salg og saaledes forbudt.“

Ifølge Indenrigsministeriets resolution af 5. marts 1878 var det tilladt *forstanderskabernes* årligt at rekvirere $\frac{1}{2}$ tønne brændevin til befolkningen. Denne tilladelse tilbagekaldtes i 1883 og erstattedes af en regel om, at der kan udsendes et kvantum brændevin til brug for *forstanderskabernes medlemmer under møderne*. Denne regel bortfaldt imidlertid i 1904, således at *forstanderskabernes* overhovedet ingen tildeling fik.

Det er tydeligt, at tendensen i Direktoratets skrivelse fra 1884 er en indskrænkning af udskænkningen af spiritus til såvel ansatte som ikke ansatte grønlandere, men tilsyneladende er heller ikke disse retningslinier blevet fulgt. Med *Bestemmelser om Indførelse af Spiritus til Kolonierne i Grønland af 10. Maj 1904* udvides adgangen til spiritus til at omfatte de i missionen ansatte grønlandere, således ordinerede overkateketer, ordinerede medhjælpere samt undtagelsesvis overkateketer og kateketer.

Foto: G. N. 1958

*De i Handelen fast ansatte grønlændere fik spiritusret allerede i 1828
– men rationen blev dog kun halvt så stor som den, deres danske kolleger fik.*

Reglerne for uddeling af ekstrabrændevin forbliver de samme, men deputatbrændevinen bortfalder for nyantagne. I skrivelsen fra 1884 finder direktionen, at den snaps, der uddeles som en del af lønnen til de ansatte, er for stor, nemlig $\frac{1}{16}$ pot, og denne halveres da også i 1904 til $\frac{1}{32}$.

1903 indføres ved *Direktoratets skrivelse af 21. februar* regler for koloniernes fællesbrygning. Af disse bryg udleveres der til de i Handelen fastansatte grønlændere 2 tønder øl om året, dog 3 til grønlandske udstedsbestyrere (mod 4 til danske). Udover disse i Handelen ansatte kunne af den grønlandske befolkning kun overkateketer få del i øllet (med 2 tønder), idet skrivelsens punkt 6 indeholder et forbud mod at sælge øl til andre. Overtrædelse deraf samt misbrug af øllet til beruselse af sig selv eller andre medførte tab af ølretten.

Ovennævnte bestemmelser af 10. maj 1904 udvider de fastansattes adgang til spiritus, idet udstedsbestyrere, formænd, fartøjsførere og håndværkere får ret til – mod at give afkald på deputantbrændevinen – at rekvirere 10 potter brændevin årligt (mod 30 til udsendte danske i de tilsvarende stillinger). Som ovenfor nævnt kunne overkateketer og kateketer kun undtagelsesvis få tilladelse til at rekvirere spiritus, medens ordinerede overkateketer efter 1904-bestemmelserne havde ret til 30 potter.

1903-bestemmelserne om udlevering af øl fra fællesbrygningen blev senere afløst af nye bestemmelser. Ved flere kolonier var fællesbrygningen nemlig ophørt, og man udleverede i stedet malt og humle til dem, der havde ret til øltildeling. For at indføre ensartet praksis i hele landet bortfalder med virkning fra 1. april 1925 fællesbrygningen til fordel for malttildelinger svarende til det kvantum øl, de forskellige grupper havde ret til. Således fik grønlandske udstedsbestyrere 72 og de øvrige fastansatte 48 kg malt p. a. Forbudet mod salg af øl til den øvrige befolkning med tilhørende straffebestemmelser for dette og for beruselse opretholdtes som i bestemmelserne fra 1903. Maltretten gaves dog nu yderligere til jordemødre, der var uddannede i Danmark.

Fælles for de spiritusbestemmelser, der gjaldt i tiden indtil 1929 var det, at flertallet af den grønlandske befolkning ikke havde adgang til at købe nogen form for spiritus. Grundstammen i befolkningen, de frie erhververe, fangerne og fiskerne, fik kun spiritus, når denne blev udskænket som belønning eller opmuntring.

Tilsyneladende har denne situation allerede før Direktoratets skrivelse af 27. juni 1884 været utilfredsstillende og systemet udsat for kritik. Således nævnes det i indledningsafsnittet til denne skrivelse, at direktionen er vidende om, at der er givet udtryk for et ønske om ligestilling for grønlandere og danske, hvad angår retten til at købe spiritus, men at man ikke kan anerkende dette synspunkt udfra den betragtning, at den grønlandske befolkning, i modsætning til de udsendte danske, „ikke burde kunne være vænnet til Spiritus.“ Denne noget søgte udtryksform må vel dække over, at man meget vel ved, at sagen i praksis er anderledes end i den teori, man ønsker at argumentere udfra.

Dette ønske om ligeret til spiritus forblev dog levende, og der synes at have været en almindelig irritation over, at spiritusretten skulle være forbeholdt de i statsinstitutionerne fastansatte.

Da spiritus'ens senere historie i Grønland må formodes at være ret velkendt, er der næppe grund til at behandle den detailleret. I 1929 kom der igen et nyt reglement, og dette adskiller sig fra de tidligere ved at omfatte alle befolkningsgrupper, dog således at de „ikke-ansatte“ fremdeles hvad spiritustildeling angår klassificeres i laveste klasse. Det nye er, at „velansete og af kommunerådet anbefalede husherrer

over 25 år“ kunne rekvirere 3, skriver: tre flasker vin om året og lokalt købe 18 kg malt med tilhørende humle.

Også for denne ordnings vedkommende ser der ud til at være tale om forskel mellem teori og praksis, idet den synes at være forvaltet således, at alle husherrer havde maltret, undtagen dem, der havde modtaget fattighjælp, mistet de borgerlige rettigheder ved dom eller gjort sig skyldige i misbrug af øl og vin.

Grønlandskommissionen af 1948 stillede i sin betænkning fra 1950 forslag om, at salget af alkoholholdige drikkevarer og malt blev givet fri, et forslag Grønlands landsråd tilsluttede sig i 1950. Men da ministeriet ikke nåede at udsende et nyt reglement inden næste landsrådssamling, var sagen i 1951 endnu uafklaret, og det nyalgte landsråd havde et andet syn på den end det gamle: rationeringen blev bibeholdt, dog med forøgede rationer – stadig med de frie erhververe, det vil sige størstedelen af befolkningen, som dem, der fik den mindste ration.

Sagen stod imidlertid på landsrådets dagsorden også de følgende år, og i 1954 henstillede man til ministeriet, at spiritussalget blev givet fri. Dette skete ved *Statsministeriets bekendtgørelse af 15. december 1954*, og først fra denne dag, 233 år efter kolonisationens begyndelse, blev der i Grønland indført ligestilling mellem alle befolkningsgrupper hvad angår adgangen til spiritus.

Den politik, der er ført gennem disse mange år, har altså været at forbeholde alkoholholdige drikkevarer – i teorien – for de få og udvalgte, medens befolkningen som sådan yderligere blev bestyrket i sit syn på øl og brændevin som noget særlig attråværdigt ved, at disse varer blev givet den som belønning og opmuntring og som noget særlig fint ved festlige lejligheder. Man skal derfor ikke undre sig over, at spiritus fremdeles er noget attråværdigt, noget man kan benytte til at vise, at nu er man selv kommet så højt op, at man kan gøre det, der før var forbeholdt de få – byde og nyde de våde varer.